
Poesia barroca de la Guerra dels Segadors

per Anna M. Torrent

A mesura que les investigacions sobre la literatura catalana guanyen terreny a l'oblit, és més clar que la producció en llengua catalana no s'estroncà en cap moment i que, com calia esperar, es produí seguint els cànons estètics més progressius de cada període històric.

La selecció de poemes que es presenta aquí n'és una mostra: la Guerra dels Segadors, que generà una copiosa producció poètica de caire popular,* fou també ocasió perquè plomes sàvies escrivissin peces inserides plenament dins l'estètica del Barroc.

* En efecte, al costat dels pamflets polítics, s'utilitzaren poemes amb la mateixa intenció propagandística. Aquests poemes —en català, en castellà o en llatí— aparegueren manuscrits, com els que es penjaren a les portes de llocs públics, o s'imprimiren, majoritàriament, durant el període comprès entre 1638 i 1645, és a dir, durant els anys que precediren i subseguien la revolta de 1640.

Els poemes escrits en llengua catalana que he pogut llegir són els següents:

Sàtira, que comença: «De súbet està malalt / lo gran monarcha Phelip». Romanç de 36 versos (BUB, ms. 211, f. 235, i BC, ms. 2072, p. 180). Fou publicat per Joseph COROLEU, *Clarís y son temps*, (Barcelona 1880), ps. 163-164.

Quintilla, que comença: «Los magalls ja són tots galls», junt amb altres composicions en català (les dues dècimes del ms. 2072 de la BC recollides en aquest treball) i en castellà, totes referents a la rendició de Roses, el maig de 1645 (BC, ms. 2072, F. Bon. 10.789).

A la Diputació a 2 de 9bre. 1640, que comença: «Feu soldats, feu capitans, / fortificau Monjuich». Dècima mancada d'un vers, el 6 o el 7 (BUB, ms. 211, f. 318/142).

Relació de la entrada y exida del exèrcit Francès, en lo Comptat de Rosselló. Feta per un Cochero, testimoni de vista, que comença: «De iuny a nou, / any trenta-nou». Poema de 214 versos tetrasíl·labs, formant noves rimades, excepte els cinc darrers, que trans-

Es tracta de poemes que giren a l'entorn dels temes polítics i bèl·lics relacionats amb els esdeveniments del 1640: les tensions amb la cort de Madrid —el mal govern de Felip IV, la perfídia dels seus consellers, principalment del comte-duc i de Villanueva— i la guerra. I, d'aquesta, els episodis bèl·lics de relleu que donaren victòries catalanes, com la batalla de Montjuïc o la recuperació de Roses. Uns temes i altres volen justificar la revolta catalana i transmetre l'esperança de la victòria final contra l'opressor.

El to utilitzat varia sensiblement d'uns poemes als altres, segons la intenció amb què foren escrits: la denúncia s'aparella amb la ironia més esqueixada, la crida a les armes amb l'enardiment apassionat, el cant de la victòria amb la gravetat heroica. Generalment, aquest to es correspon amb l'ús d'unes formes mètriques determinades: la dècima és el metre triat per als versos satírics, les estrofes amb eco per a les crides, el sonet i l'octava reial per a les gèstes.

El llenguatge és directe i planer en els poemes irònics, plens d'allusions transparents a fets i personatges i de jocs de paraules enginyosos; però adquireix un gruix evident en els poemes heroics: la frase hi és ampullosa, el lèxic reblert de cultismes, l'hipèrbaton constant i les referències als sants domèstics —santa Eulàlia i santa Madrona— s'enllacen amb les figures i els fets del món clàssic i bíblic.

Els poemes han aparegut anònims en la majoria de casos, com és normal en aquesta mena de literatura compromesa que sorgeix en moments d'instabilitat política. Però no hi ha dubte que els autors pertanyien a les capes més cultes de la societat; alguns al clergat —és sacerdot l'autor de l'únic poema

-
- criuen, en castellà, una cançó de carreters lleument modificada. Es troba manuscrit (IMHCB, ms. A-73, fs. 121-124) i imprès, sense any ni lloc d'impressió (BC, F.Bon. 6.128).
- Cançó al to del estudiant, y de la tristesa del lleó, y victòria de Flix*, Editat a Barcelona, en casa de la viuda Matevat, 1645. 126 versos hexasíl·labs combinats en quartetes, cadascuna de les quals és seguida d'un aplegat, que comencen: «Dem gràcies al Senyor / y a sa sagrada mare» (BC, F.Bon., 10.849).
- Cobles ab diàlogo del espanyol y francès*, Barcelona, Matevat, MDCXXXVIII. Diàleg de 95 versos, que comença: «Sabets vós, los Roxali, / lo passat en Font-rabí» (BC, F.Bon. 8.991).
- Segona relació de la bona nova de la recuperació del castell de Salses, y tot lo que à contengut desde onze de Juny de 1639 fins a sis de Gener de 1640. Al to si voleu oyr una cançó galana, yo vos la diré a la Catalana*. Barcelona, Sebast. y Jaume Matevat, 1640. Composició formada per 21 quartetes de versos de 5 síl·labs, seguides totes elles d'un «lara la la la» (BC, F.Bon. 7.557).
- Saldoni SIMATS, *Amorosos desegravis de Iesu Christ sacramentat, en la Insigne y Fidelíssima Ciutat de Barcelona, y Octava del Corpus reiterada*. Composta per Saldoni Simats, natural de la Parròquia de sant Joan de Bergus. Barcelona: Estampa de Jaume Romeu, Any 1640. Són uns goigs de 145 versos que comencen: «Suplich a nostra Senyora / que-m obre lo enteniment» (BC, F.Bon. 7.546).
- Cançó de la Vitòria de Monjuich al to del fara lara la*. Barcelona, Iayme Mathevat, 1641. Composició de 96 versos hexasíl·labs (BC, F.Bon. 7.628).
- Clari de florats, valentia catalana, derrota de castellans alumbrats, retiro y galliner de Madrit, gall y vert de lli de França*. Barcelona, Gabriel Nogués, 1641 (BC, F.Bon. 7.625).
- Carta que ha enviada la Vila de Perpinyà a Cathalunya, abont va contant totes sas desditzas*. Barcelona, Estampa de Jaume Romeu. Any 1641. Composició de 220 versos, que comença: «La trista, y afligida Vila, / Qu'és Perpiñà nomenada» (BC, F.Bon. 6.152). Exemplar al qual manca la portada: les referències del títol, del lloc i de l'any d'impressió, les he tretes d'Aguiló, núm. 2.854.
- Resposta que fa Cataluña a una carta que li ha enviada la vila de Perpiñà, ab la qual plora sas desdichas pateix en recompensa de innumerables servicis*. Barcelona: Jaume Matevat Estamper. Any 1641. Poema de 145 versos, que comença: «May te coneguí per filla / fins que has tingut treballs» (BC, F.Bon. 6.153).
- Baldiri MALVESIA, *Relació, en rima de Jaume Roig, de tot lo que ha succeït dintre y fora de Perpiñà en son siti, fins al rendir-se y desde la presa de Coblliure, fins al rendiment*

signat del recull, Josep Català, i ho degueren ésser els de les «passions glossades», en llatí i català, que ironitzaren sobre els principals protagonistes de la guerra amb Castella (BUB, ms. 211, fs. 240 i 241; BC, ms. 2073, III, f. 815).

Fossin quins fossin els autors, prengueren partit per la llengua catalana en uns anys que la polèmica sobre quina llengua era l'adequada per a la literatura de caire culte arribà al punt àlgid de crispació. Recordem, si més no, les discussions que sobre la llengua de la predicació tingueren lloc als concilis provincials de la Tarraconense dels anys 1636 i 1637¹ i les paraules indignades que Francesc Fontanella atribueix a Apollo i a Talia a la «lloa» d'*Amor, firmesa i porfia*, amb les quals justifica el seu projecte de realització d'un teatre català culte.

La selecció que es presenta consta de vuit composicions, de les quals set s'han llegit en manuscrits de la Biblioteca de Catalunya (BC) i de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB). La darrera, *Triünfo de Eulària en Monjuÿch*, de Josep Català, fou publicada a Barcelona el 1642.

La transcripció de totes aquestes composicions respecta la versió del text original, però se n'ha regularitzat la puntuació i l'ús de majúscules i s'han normalitzat accents i apòstrofs. Per a la desaglutinació dels mots s'ha utilitzat l'apòstrof, el guionet o el punt volat, segons el cas.

ANNA MARIA TORRENT

---

de Salses, axí per terra com per mar. Composta per Baldiri Malvesia, natural de Picamoxons. Barña.: Jaume Romeu, 1642. Composició en noves rimades de 692 versos tetrasíl·labs. És una llarga narració dels fets històrics que indica el títol, plena, però, de digressions i referències al món particular de l'autor, cosa que li dóna una viva extraordinària (BC, F.Bon. 10.886).

Diálogo verdader, graciós y apacible dels felices y bons successos de la guerra de Cathalunya. Compost ara de nou ab different rima de Jaume Roig, per un Català ben aficionat a sa Pàtria Cathalunya. Interlocutors en ell son Valentí Anglada y Bernat Company. Barcelona: Gabriel Nogués. 1642. Codolada composta de 1.610 versos, interessant pel seguiment minuciós que fa dels fets de guerra desencadenats el 1640. Escrita en català, es reserva el castellà per als parlaments dels militars filipistes. Al final, hi ha unes «Cobles del Marquès de los Veles que cantaren Valentí y Bernat a la fi del rathonament» (IMHCB, Sec. Gráf. Bar. Nog. 4).

1. Vid. SANÇ CAPDEVILA, *Processus Iuris Ecclesiastici* (s.ll. i s.d.), ps. 13-71.

I

5   Senyor, Vossa Magestat,
               evitant tota discòrdia,
               use de misericòrdia
               ab esta pobre ciutat,
 10   que, si'l rigor ha portat
               de pastor a president,
               los privilegis rompent,
               a sos bassalls, la paciència,
               no abonant la inobediència,
               és molt just lo sentiment.
               Si los hierros por amor
               dignes són de perdonar,
 15   per molt amar molt errar
               mereix disculpa major,
               y, si són zelos, senyor,
               de què tan ufana y bella
               sempre los gosa Castella,
               per-a besar vostras mans
               merèxan los catalans
 20   lo que sempre mereix ella.
               Mostrau-nos vostra presència,
               com a Senyor natural,
               per-a que cesse tot mal
               y viureu per la experiència
 25   .....
               que sols M.¿ coteró
               contradiu vostra rahó,
               aconsellat de dos monas,
               que vendran deu Barcelonas
 30   per un sep de Mataró.
               Senyor, Vossa Magestat
               nos mostre sa llum divina,
               que boiras d'esta marina
               créman aquest Principat.

I]

BUB, ms. 211, f. 241/65: *Unas dècimas a la era corrent.*

El poema consta de tres dècimes i una quarteta. A la tercera dècima, hi manca un vers. El vers 26, amb una M. (potser «Majestat?»), seguida d'interrogant i de la paraula *coteró*, resulta incompreensible.

Degué ésser escrit al final del 1639 o al començament del 1640, durant els mesos conflictius que precediren el Corpus de Sang, si ens atenim a les al·lusions a l'absència de Felip IV, a la conculcació de les Constitucions catalanes i al capteniment immoral dels consellers reials, sens dubte Villanueva i Olivares (versos 27 a 30).

II

- Diu-se qu'és, lo Compte Duch, un ruc,
y la Real Magestat un fat,
y lo seu Protonotari sectari.
- 5 Puig no-ns apar gran desvari,
sens considerar-o abans,
subjectar als cathalans
un ruc, un fat, un sectari?
- 10 La enveja porta a esta terra guerra,
y per ella han causat los tals treballs,
y són estats, diuen los savis, agravis.
- Ni may han vist nostros avis
tal violència ny vexació
cobrint-nos, sense rahó,
de guerra, treballs y agravis.
- 15 Tenen a Sa Magestat echizat,
y'l té, lo abús de-la cort, çort,
y està, sens estar mal, al llit adormit.
- Com pot estar ben regit
son domini y estats,
20 sy'l tenen los alumbrats
echizat, çort y adormit?
- Demana, aquesta milícia, justícia,
puix volgué trencar lo Rey la ley,
25 anullant-nos ab ultrajes los usages.
- Servint los uns de misatjes,
altres de traydors jirats,
no aguardant, com a obligats,
justícia, la ley y los usatges.
- 30 Ja crida, tota la terra, guerra,
per a matar, ab ses mans, castellans
que-ns han fet ab cruels fúries injúrias.
- Conègan totas las cúrias
si lo diable o à aportat,
35 en gran dany del Principat,
guerras, castellans y injúrias.
- Provehèscan ja, los poblats, soldats,
puig tenen, sens costió, rahó,
40 confessant ab zel senser la fe.
- Que ny lo major poder
se pot en peu sustentar,
quant ab si no la tindrà
soldats, rahó, ny la fe.
- 45 Ya defensa nostra capa lo Papa,
y nostra causa prospere sant Pere,
y defensa lo poble seu Déu.
- Ab tals padrins, no dupteu,
cathalans, ab la victòria,
que assegura vostra glòria
lo Papa, sant Pere y Déu.

50	Prèngan, las coronas rasas, y·ls qui estan tucats de panças fadrins, fillols y filloles, Renoven las caragolas dels mosquets y pedrenyals,	espasas, llanças, pistolas.
55	y curen los nostros mals espasas, llanças y pistolas. Ya no haguadem del Rey ny, de qui tant nos vol, ny, de qui trahir nos ha volgut,	remey, consol, quietut.
60	Y així tinch per gran flaüt qui las armas no pendrà, puix ab ellas se ha de alcansar remey, consol y quietut.	

III]

BC, F.Bon. 6.191: *Glosa catalana*.

N'hi ha una altra versió, amb el títol «Glosa a la catalana», al manuscrit 211 de la BUB, fs. 236/60 i 237/61, en la qual el vers 5 manca i les paraules *abús* (v. 15), *aguardant* (v. 27) i *flaüt* (v. 60) són substituïdes respectivament per *bus*, *guardant* i *cornut*. Les altres variants són purament ortogràfiques.

El poema fou publicat per Joseph COROLEU, *Clarís y son temps*, Barcelona 1880, p. 165, i, modernament, per Jordi VIDAL I PLA, *Glosa Catalana*, «L'Avenç», núm. 40, 197, ps. 41-42, que l'estudia dins el marc històric.

Poema amb eco, que segueix la combinació mètrica castellana anomenada *ovillejo*. Tractant-se d'un cant a la revolta armada, degué aparèixer al final del 1640.

III

	Què us apar de aquesta guerra?	Pobre terra.
	Qui la altera y alborota?	Una cota.
	Qui ha fet més mal que Mahoma?	Sta. Coloma.
	Qui us ha ensès després las benas?	Riu de arenas.
5	Qui pogué tant desbaratar-se?	Moles y Arce.
	Qui'ls fa anar contra la lley?	Crech que lo Rey.
	Si és cristià creurer no puc	lo Compte-Duch.
	Qui sustenta aquest desvari?	Lo Protonotari.
	Què boleu dels catalans?	Lligar-los las mans.
10	Y Barcelona què-i diu?	De tot se riu.
	Y com se'n podrà burlar?	Ab pelear.
	Aquesta font fa gran raix!	Ja y ha gavaix.
	Alto, que, si lo francès nos ajuda,	
	o jo só un ruch,	
15	o li ha de axir al revés	
	son intent, al Compte-Duch.	

III]

BUB, ms. 211, fol. 234/58: *Sàtira a la porta de la Diputació a 19 setembre 1640.*

Fou publicat per J. COROLEU i J. PELLA, *Catalunya francesa. Quadros històrichs del sicle XVII* (dins *Jochs Florals de Barcelona*, 1876, p. 235).

Es tracta d'una composició amb eco, formada per un cos de 12 versos heptasíl·labs, cadascun dels quals és seguit per un vers tetrasíl·lab que hi rima, i d'una quarteta, portadora del missatge polític. Tal com indica l'encapçalament, el poema fou penjat a la porta de la Diputació el setembre de 1640 i, probablement, havia estat escrit poc temps abans. Almenys això indiquen les referències històriques que conté: el saqueig i la destrucció de Santa Coloma de Farners i de Riudarenes, el maig de 1640, per part dels terços comandats per Leonardo Moles i Juan de Arce, que actuaren amb el consentiment del virrei Santa Coloma (vv. 3, 4 i 5) (vegeu ELLIOTT, *La revolta catalana*, Barcelona 1966, p. 407); i la confiança en l'ajut de França (vv. 12-16), país amb el qual la Generalitat havia mantingut negociacions més o menys secretes durant l'estiu d'aquest mateix any, i potser abans (vegeu SANABRE, *La acció de França en Catalunya*, Barcelona 1956, ps. 91-94).

IV

Per-al fret del primer dia
és bingut bé la calor,
que lo gall de arts triumfador
al lleó bensut envia.
5 Gran festa, per vida mia,
però fou necessitat,
que estava'l poble gelat;
dichós lleó en esta prova,
10 que fins a la plassa Nova
és en desgràcias assortat.

V

Digué Plíno, historiador,
parlant de las propietats
de la rosa y son olor,
que ab formidable terror
5 fa fugir als scarabats;
però vui tenym avís
de cosas més prodigioses,
que, ab lo valor de Plasís
y ab la bella flor de lis,
10 los lleons fúian de Roses.

IVJ

BUB, ms. 211, f. 320/144: *Dècima*.

El gall i el lleó són elements importants de la simbologia de la Guerra dels Segadors i presents en bona part de la literatura de l'època. Utilitzant aquests dos símbols, la dècima fa al·lusió a un esdeveniment bèl·lic concret —una victòria que infligeix el gall, els francesos, al lleó, els castellans— que no he pogut identificar.

VJ

BC, ms. 2072, p. 119: *Los lleons fugen de Roses. Glosa. Dèssima*.

Aquesta dècima, com la següent, fou escrita arran del rediment de Roses als francesos, el maig de 1645, tal com s'indica al manuscrit. França hi apareix simbolitzada per la flor de lis, que fa fugir els lleons, és a dir, els soldats castellans. Quant al *de Plasís* alludit (v. 8), es tracta, sens dubte, de Duplessis Besançon.

VI

Avuy hem vist moltes cosas
 en la Çeu de Barcelona,
 y és que no a assistit Osona
 en lo tedèum de Rosas.
 5 Alguns, ab caras plorosas,
 an fet gran demostració
 y altres, ab ostentasió,
 an mostrat tanta alegria
 que an declarat aquest dia
 10 lo capiscol per lleó.

VII

Isqué Castella de arrogància armada,
 rius de sanch maquinant en Barcelona;
 trencaren Reus, la Selva y Tarragona
 la fe y paraula al Principat donada;
 5 del francès Barcelona auxiliada,
 Monjuïch de armas y valor corona
 y, alentant sos devots Sta. Madrona,
 la montanya de sanch déxan regada.
 Bisarra, al punt nostre cavalleria
 10 reprimí lo furor de la contrària,
 si en número major, no en valentia:
 dexà, en fe de sa empresa temerària,
 quinze banderas Vélez, aquell dia,
 per insigne blasó de Sta. Eulàlia.

VI]

BC, ms. 2072, p. 119: *Sàtira*.

En aquesta dècima, contemporània de l'anterior, es remarca irònicament la simpatia que el cabiscol de la catedral de Barcelona, Osona, professa a la causa filipista. Probablement, aquest Osona és el canonge Miquel-Joan Osona, famós predicador durant els anys que precediren la revolta del 1640. Almenys, consta que era cabiscol i canonge de la seu en l'edició del seu sermó a la Immaculada, predicat a la catedral l'any 1636 (Miquel Ioan OSONA, *Sermó de la Immaculada y Càndida Concepció de Maria Santíssima*, Barcelona, Gabriel Nogués, 1636), i en la del que predicà per sant Jordi, a la Diputació, el 1638 (Miquel Ioan OSONA, *Sermó al invicto y gloriós martyr S. Jordi, Patró insigne del Principat nobilíssim de Catalunya*, Barcelona, Gabriel Nogués, 1638).

VII]

BUB, ms. 211, f. 318/142: *A la rota de Montjuïch, die de 26 de jener de 1641. Soneto*.

La batalla de Montjuïc, amb la victòria de la ciutat de Barcelona sobre les tropes filipistes comandades pel marquès de Los Vélez, és el tema d'aquest bell sonet barroc. L'anònim autor aconsegueix de condensar en pocs versos el que ens expliquen les cròniques: les circumstàncies adverses per als combatents catalans —inferioritat numèrica, deserció d'algunes ciutats, voluntat assimilista de Castella— i les favorables —el suport de França, la valentia dels qui, a Montjuïc, defensaren la ciutat, i l'ajut celestial.

VIII

Si atent arrobo meresquí algun dia
a veu inculca, Euterpe soberana,
veu, per ser catalana o per ser mia,
5 subjecte sempre a passió inhumana,
ohiu, Eulària, rústica Talia
en cant informe y armonia llana,
mentres lo blanch Cordero que-us transforma
lo nom divino en vostre front informa.

Ohiu a Cathaluña celebrada,
10 però Vós, Pallas gloriosa, excelsa y bella
—pus ab vostre valor miram postrada
tota aquella arrogància de Castella—,
sou en las veras la Judith amada,
15 betuliana ilustríssima, y aquella
que al general de Babilònia postra
y el cap, pres pel cabell, al poble amostra.

Burle Castella, Eulària valerosa,
del vostre sempre triunfador labaro,
20 penetre ab arrogància impetuosa
los laleltanos camps sense reparo,
porfie de passar presumptuosa
al altiu Monjuÿch, que en vostre amparo
Vélez porfia conexerà aquest dia,
quant cega fou sa bàrbara porfia.

Vós, generós senyor, que a excelsas llamas
alenta, ab las canas venerables,
de illustres jóvens y de bellas damas,
de Boxadós, a glòrias admirables;
30 al tronch acudo, quant me ampàran ramas,
ohiu, senyor, hazanyas perdurables
que en bronze, en marbre, cavarán memòrias
dignas de eternisar annals e històrias.

Vint-y-sis de janer quaranta-un era,
dia en què a Policarpo venerava,
35 de què lograva, en immortal esfera,
metamorfosis que lo amor pintava,
Barcelona leal, ferma y entera;
quant lo dels Vélez ab furor marchava
a assaltar a Monjuÿch, alta montanya,
40 tenint vint mil infants en la campanya.

En bridons frísios, a fatal jornada
se conduían, en las duras gropas,
ab bravesa marchant accelerada,
balons y castellans ab vàrias tropas.

45 Invoca el Vélez espanyola armada,
galeras cerca de doradas popas,
que al Olimpo pretén de esta vegada,
y no a Monjuých, que's fassa la jornada.

50 En vella eterna assisten dos donzellas
de esta ciutat excelsa a altivas glòrias,
tan uniformes, amasonas bellas,
que la han feta triufant en mil històrias;
sentiren lo furor y, atentas ellas
55 als annals de antiquíssimas memòrias,
a França oblígan que també li assista,
perquè lo gall a tants lleons resista.

60 Una és Eulària cathalana, aquella
que tantas arrogàncias aniquila,
la que bàrbaras tropas atropella,
la que mil mònstruos des-del cel ventila,
la estela de aquest mar, la lluna bella,
la vencedora de un cruel Atila,
la Bellona, la Pallas admirable,
de esta ciutat muralla impenetrable.

65 La altra és de Grècia la divina dama,
Tesalònica fou sa pàtria illustre,
tan excés, tant més alta que sa fama
en dar a esta ciutat nous ratgs y lustre,
que antes que Febo, ab multiforme flama,
70 molts anys planetas, ab son cocho, lustre,
a mèrits grans de la ínclita Madrona,
dichas envejaran de Barcelona.

75 Estas, donchs, juntas en sa illustre casa,
amigas, catalanas y uniformes,
nàrran la una a la altra lo que passa,
relatant de Castella fets enormes;
Eulària illustre, qual encesa brasa,
ja aguarda las esquadras multiformes,
y ja Madrona, ab un furor divino,
80 lo castellà axí impugna desatino:

«O contumàcia de nació atrevida
—Madrona crida, en Pallas transformada—,
bellicosa ciutat, postrar rendida
pretén Castella, fraudulent e yrada!
85 Cathalunya, en mil glòrias tan unida,
¿com pot veure's, Castella, a tu postrada,
sí miras, arrogant, que Barcelona
té a catalana Eulària per patrona?»

«De Abimelech la lamentable història,

90 o tu, glòria de Grècia, o gran Madrona,
canta-li al Vélez, pus no té memòria
—diu Eulària, posada de amasona—,
ab tímpanos cantarem la victòria
95 que ab una pedra assegurà una dona;
axí ab Vós, pedra de esta gran montanya,
penso rendir a tants lleons de Espanya».

«Cantaré en Vós, christífera donzella,
la Jabel illustre —diu Madrona, y canta—
que al bàrbaro Sísara axí atropella
100 en defensa de aquesta ciutat santa.
La sarza cantaré, que a la sentella
se amostra sempre victoriosa planta,
pus diu al foch, en uniformes puntas,
que no valen del foch potèncias juntas.

105 »Cantaré la bellíssima Delbora,
que a victòrias triunfals se immortalisa,
pus de Israel, qual gloriosa aurora,
sent de Israel antiga profetisa,
al madianita, que el gran Déu ignora,
110 y a tota la canalla incircuncisa,
postra a sas sempre vencedoras plantas,
tan dignas de las palmas sacrosantas.»

Lo gran rumor interrumpí a las horas
115 las glòrias, que gozosas se alternàvan,
de roncós atambors, trompas sonoras,
carros y pessas, que a Monjuých pujàvan;
las banderas de España, vagarosas,
del ayre o del temor ja tremolàvan:
120 tantas esquadras de lleons seguían
que a la excelsa montaña confonían.

Apar que ocupa de Monjuých la punta
Eulària, en grave y espayosa quadra,
ahont presideix, preclara Amalasunta,
125 de sants a insigne y gloriosa quadra;
al mitg de alta y uniforme junta,
ab tropa de àngels que lo cel taladra,
ab raons divinas mou a la defensa
y a esgrimir raigs contra el lleó comença.

130 Par-me que·ls altres sants atents admíran
de la insigne donzella la braveza,
seguexen plantas que de glòria admíran,
tots uniformes a la justa empresa;
may veu lo Olimpo, que els gentils mentíran,
tanta deitat, entre sa grama estesa,

- 135 com lo gran Monjuÿch veu aquell dia,
ceñit de tant gloriosa infanteria.
- Par-me que vetg la bella Serafina,
serafí del amor, segueix ayrosa
a Madrona y a Eulària peregrina,
140 armada ab puntas qual purpúrea rosa;
és esta tan celeste capuchina,
que la bé de sa ciutat vuy presurosa,
capuchina en fi humil, com a criada,
flechas ministra a Eulària en la jornada.
- 145 Tropas, donchs, castellanas, ¿què arrogància
o què fortuna a tant despeño inclina
vostras banderas? Cega és la jactància:
contemplau esta ajuda tant divina!
No pot de vària dea la inconstància
150 oposar-se a una cosa a-qui se inclina
lo cel, Briarcos de esta altiva Flegra,
en tants assombros de una nit tant negra.
- Ab tot, com veren que tres-cents guardàvan
la forsa de vuy més ja inexpugnable,
155 del lleó la bandera enarbolàvan
ab valor, al parer, incontrastable;
fins a la plassa de Monjuÿch pujàvan,
aquí, divina Eulària y admirable,
arribàreu triunfant y hollant arpías,
160 de angèlicas ceñida compañias.
- Aquí de nou valor se revestían
los catalans, que de vensuda anàvan,
las horrisonas balas no temían
y als tronadors mosquets se abalansàvan,
165 la de la cerca intrèpidos axían
y al enemich pervers acovardàvan;
ja las banderas míran castellanas,
trapitjadas de plantas catalanas.
- Ja en aquest temps, lo pla de Valldonzella
170 de castellana sanch rotg se esmaltava,
futig la cavalleria, y se atropella,
perquè la nostra, tant menor, la agrava;
per un cavall n'í havia esquadra bella,
per un infant dos-cents més ne aportava,
175 més, què importa, si Eulària tant valia
no era bastanta immensa infanteria!
- Allí, rendit a la fatal guadanya,
lo de San Jordi, general insigne,
lleó de Itàlia, que al lleó de Espanya

180 servia aquí, per son fatal designe;
lo cavall no valgué, menos la manya,
per-a escapar del astro que, maligne,
de trino se opposà contra sa vida
als peus de Eulària —que dichós!— rendida.

185 Axí-s perdé Absalon en la batalla,
seguint fatal y desdichada tema,
vestint a igual maldat y forta malla
per-a usurpar la púrpura y diadema:
190 axí el San Jordi arriba a la muralla,
pensant-la ubrir qual delicada nema,
mes, per son mal, sabé que Barcelona
lo amparo té de Eulària y de Madrona.

Allí restaren molt Espataforas,
que ser fortas espasas blasonàvan,
195 mes veu-se clarament dins pocas horas
que sas espasas fortes se amollàvan;
cumplí son curs en síncoas de auroras
Chirinos, que tan falsas senyalàvan
successos pròsperos, y una gran fortuna
200 prest véu lo gran menguant de aquella lluna.

Dèdalos mil, ab presumidas alas,
ícaros escarments tant afectàvan
que ab càndidos cavalls y ab bellas galas
a la alta cima locos anhelàvan;
205 esferas rojas de vibradas balas
tants fatals escarments los ensenyàvan
que, confessant sa horrenda desventura,
caygueren al gran mar de sa locura.

De la ribera, tropa vencedora
arriba a la victòria que assegura;
210 porfia lo enemich, que torpe ignora
que-ns assistiu, per nostra gran ventura.
No desterra tant prest càndida Aurora
núvols infames de la nit obscura,
215 com o fou prest aquella gran pujança,
rendida als peus de Catalunya y Fransa.

La torre trina de Monjuých guardàvan
tres-cents infants, quant pèrfida Castella,
ab roncós atambors que ressonaven,
220 de banderas féu mostra altiva y bella.
Estos éran los que ara peleàvan
y a estos socorro ve, cada hu sentella,
de la ribera, ab tanta fúria junta
que en un instant Castella es veu difunta.

225 Succés de Gedeon, que al madianita
que sas esquadras insolent apoca,
ab sols tres-cents, las suas precipita
dels que al aygua aplicaren pits y boca;
y tant gloriós ab ells Gedeon milita
230 que, subjectada la arrogància loca,
ab mut silenci confessar los feya
que Madian als peus de Gedeon geya.

Los que pujaren a animar la empresa
de la aygua viuen, ella els alimenta;
235 ells foren los que a bàrbara bravesa
postraren per la costa mal contenta;
ells, los que ab inaudita gentileza
la castellana tropa macilenta
contrastaren, tant forts que molts ploraren
240 la hazanya impossible que intentaren.

Capitans castellans palpitant vidas,
balons rebustos exhalant aliento,
picas per la montanya mitgpartidas,
245 cavalls fugint ab grave desatento,
banderas ab mil trossos divididas,
arcabusers, mosquets, és un portento:
dossier fou tot a vostras plantas bellas,
que sou foch que animava estas centellas.

Gusmans, Manriques, Cárdenas, Quinyones,
250 Laras, Bustos, Pantojas y Medranos,
Carprios, Chirinos, Còrdovas, Girones,
Rojas, Monroyes, Çéspedes, Bolanos,
Cortés, Padillas, López, Calderones,
Súñigas, Infantados y Morlanos,
255 tots més lleugers que no Azahel fugían
dels ratgs de Catalunya, que-ls seguían.

Al modo que vensuts gegants disformes,
rodàvan, abatuda la arrogància,
260 juntant a la Ossa en Pèlion conformes
a avassallar la més divina estància;
éran las forças de Castella enormes,
mes fou Monjuých per tots, en breu distància,
Mont-Judith de Olofernes o Ethna ab bombas,
que a tants Tifeos fabricava tombas.

Ja la montanya púrpura escupia,
derrotant-se torrents impetuosos,
265 cossos precipitava y malsufria
per castellans, si morts, sempre enfadosos;
lo mar, que altiu sas onas esgrimia,
270 dava lo perabé, a besos undosos,

a Eulària, a la ciutat y a la montanya,
de haver vensut al gran lleó de Espanya.

275 Florits los prats, ab multiforme risa,
retirada burlàvan afrontosa,
vestiren nova púrpura y divisa
des-de el blanch lliri a la encarnada rosa;
los camps se salpicaren la camisa
del cruor castellà, y ab mostra ayrosa
280 lo vert miraren, que's lo gra antes de hora,
ab las victòrias de sa bella aurora.

285 La Fama altiva lo clarí apressura,
lo camí del mar pren y, ab llenguas vàrias,
lo succés no pensat presta assegura
a nacions amígas y a nacions contràrias.
Qual lo impossible, incrèdul, conjectura
y qual fa del succés grans lluminàrias,
qual diu «no és tant», y qual diu que és al doble,
cantant la gala molts al triunfo noble.

290 Ja molt més mansos los lleons baxàvan,
que tots quartana molt cruel patían,
las ben fornides picas rechassàvan,
la terra de mosquets tota cubrían,
las banderas altivas ja baxàvan,
295 las pocas, dich, que vida en ells tenían,
que de nou foren trono a vostres plantas,
tantas allí en dexà Castella, tantas.

300 Furiós Faxardo, que a la Creu cuberta
aguardava el succés que no temia,
renega ab fúria, vent la nova certa
de la ja derrotada infanteria;
sospira majors mals, posat alerta,
que encara per sa culpa no sabia
que la sanch sua al alt Monjuých banya,
ab dos nebots que mídan sa campanya,

305 «Desdichado marqués —deya—, ¿qué cuenta
a tu rey has de dar de esta jornada?
Jamás Espanya padeció esta afrenta,
de sus propios vassallos ultrajada;
310 aquí varones de linage y cuenta
dexo rendidos a la Parca ayrada,
tantos, sin honra y puestos en gavilla,
que son llanto perpetuo de Castilla.

315 «Quántos soldados miden la campanya,
campanya sobre el verde tan teñida
de sangre noble ¡O pasión estraña!

¿De qué provecho me ha de ser la vida?
¡O catalanes! ¡O nación uraña!
Agora van mis tropas de vencida,
pero yo boto...» Y al botar parava,
320 que lo dolor botar no li dexava.

Al fat del fill immòbil, Torrecusa
lo gran dolor ab no sentir mostrava,
qual si lo cap informe de medussa
325 de màrmol insensible el retratava;
rendit, al duch, que temerari acusa
ab mortals ànsias mitg difunt mirava
y envés la ciutat deya: ¡O tierra impía,
pues pagármelo tienes algún día!»

Los faventins, que als eccos sonoros
330 en Monjuých de la victòria admíran,
las murallas corónan venturosos
y lo miracle ab gran assombro míran;
obren las portas, corren tots gososos
335 a la montanya excelsa ahont tants espíran,
sens temor de Castilla, que, admirada,
no-s pot encara crèurer derrotada.

«Delbora insigne —crídan a sa Eulària—,
Jahel divina —crídan a Madrona—,
340 que a la Castilla, sempre temerària,
rendiu, divina y celestial matrona.
No pot fortuna; si bé sempre vària,
debellar a la vostra Barcelona,
que en aras sacras, permanents y fermas,
víctimas vos consagre sempre eternas.

345 »Qual arbre ingrat que, carregat de fruyta,
a la força del vent ve a dar en-terra,
tota esclafada per madura, y cuyta
dels elements a impetuosa guerra;
350 axí, a Vós, vuy, Castilla, en esta lluyta,
de Monjuých postrada en verda serra,
la victòria-ns confessa en tants que jahuen,
que tots del arbre de Castilla cauhen.

355 »Los capitans, que jahuen en la terra,
atravessats los cossos de las balas,
alferes y sargentos, que en la guerra
los han faltat, quals Ícaros, las alas,
postrats conféssan y, rendits en terra,
abatudas del tot jactància y galas;
360 que eu fet, o gran Eulària celebrada,
per-a sempre gloriosa la jornada.

365 »O bella Eulària, que-ns donau la vida,
sent ab nosaltres sempre la primera,
a las armas guerrera tan unida,
com o dirà del mar grata ribera;
ja sou aquella dona, que aplaudida
per pròvida, per forta y per primera,
sercau què obrar, divina, ab lli y ab llana,
per Vós se canta, Eulària catalana.

370 »Ja, gran Eulària, ab dobles vestiduras
heu vestida la bella Barcelona,
ja anam de incontrastables armaduras,
per Vós, invicta y celestial Bellona;
ja són tantas, per Vós, nostras venturas,
375 soberana Jahel, bella matrona,
que lo clau per-a sempre a la mudança
haveu clavat ab lo favor de França.»

380 Assí dèyan, bañats en alegria,
los catalans que Monjuých crusàvan,
quant del fortín armada que venia
ab banderas y crits assenyalàvan.
Lo Vélez, grave, de temor fugia,
bagatges y armas en lo camp dexàvan,
que lo terror de Eulària els assombrava
y Vélez de las velas se allunyava.

385 Qual malfactor que fug la llum divina
en la nit turbulenta y tenebrosa,
que obrar algun delicte en si destina
y la acha lo impedia lluminosa,
de ella se encobrí y ella el descamina;
390 axí Vélez, ab fuga vergonyosa,
a Monjuých de lluny mira, acha encesa
que-l fa fugir de la vilana empresa.

395 Divina Eulària, ja ab denou banderas
fem lo trofeo a vostras bellas plantas,
banderas éran antes altaneras,
ara catifas de eixas plantas santas;
lo cor vos oferim ab majors veras
al mitg de guerras, gran Bellona, tantas,
400 fins a tant que portem tota Castella
als peus de Pallas, tan divina y bella.

VIII]

Joseph CATALÀ, *Triünfo de Eulària en Monjuých. Octavas, dins La ilustríssima catalana, la protomàrtir de las Españas, barcelonesa gloriosa. Vida, martyri y triünfos de la admirable verge santa Eulària, ab son últim triünfo de Monjuých, a sa bandera y plantas. Dedicat al*

molt il·lustre y generós cavaller, lo señor Lluys Lull de Boxadós (Barcelona, Jaume Romeu, 1642), ps. 62-70.

El *Triümf de Eulària en Monjuïc* és un poema de 50 octaves, el tema del qual és la batalla i la victòria de les tropes catalanes sobre les del marquès de Los Vélez, a Montjuïc, el 26 de gener de 1641. És, doncs, un cant a la victòria assolida gràcies al favor dels sants protectors de la ciutat, sobretot al d'Eulària, i al valor dels combatents catalans, als quals també és dedicat el poema, en la persona de Lluís Lull de Boixadors, protector del braç militar i parent de Bernat de Boixadors i d'Erill, militar que aconseguí de retardar l'arribada del marquès de Los Vélez a Barcelona i permeté així que la ciutat es preparés. Al llarg del poema, els personatges celestials i els humans s'impliquen en la lluita com a elements d'un sol exèrcit en peu de guerra contra l'invasor.

El poema consta de les parts següents:

1. Dedicatòria a santa Eulària i a Lluís Lull de Boixadors (vv. 1-32).
2. Lloc, data i mòbil de la batalla (vv. 33-48).
3. Descripció d'Eulària i Madrona, defensores de la ciutat, i al·lusió de totes dues als insensats projectes del marquès de Los Vélez (vv. 49-112).
4. La batalla (vv. 113-360); al vers 167 s'inicia la narració de la desfeta castellana.
5. Victòria catalana: agraïment dels catalans a Eulària (vv. 361-380) i fugida del marquès (vv. 381-392).
6. Oració a santa Eulària (vv. 393-400).

Tant la prosa com el llenguatge poètic de Català són típicament barrocs, exponents de l'estil culterà, tan en voga com fortament controvertit a l'època. Amb aquesta obra, l'autor s'arreglera, doncs, *de facto*, amb aquells qui estaven convençuts de les possibilitats expressives i estilístiques de la llengua catalana i contra els qui, desconfiant-ne, s'aferraven a un estil sense aspiracions innovadores o bé, dimitint de la pròpia llengua, la substituïen per la castellana en la literatura culta. En el cas de Català, l'únic ús conscient que fa de la llengua castellana és aquell que li dicta el realisme: en efecte, tant les paraules que atribueix al marquès de Los Vélez (vv. 305-319) com a Torrecusa (vv. 327-328) són escrites en la llengua que aquests haurien utilitzat.

A remarcar que, en l'exemplar que he vist, el que hi ha a l'Institut Municipal d'Història de la Ciutat, les primeres pàgines apareixen desordenades i, per tant, amb l'ordre de les estrofes alterat.

Notes als versos: 1-4, al·lusió a un altre poema de l'autor dedicat a santa Eulària. Rubió (HGLH, iv, p. 550) conjectura que potser es tracta de les *Cobles en llabor de la gloriosa verge y màrtir santa Eulària, cos sant de la ciutat de Barcelona*, que Català publicava a continuació del *Triümf*, ps. 71-73, sense numerar. 10, *Pallas*, deessa de la guerra (OVIDI, *Metamorfosis*, v, 47), però també de la pau: Polivera és el seu arbre (OVIDI, *Amors* II, 16). 13-16, Judit de Betúlia decapità Holofernes, enemic del seu poble (Judit, 13-15). 18, el *làbar* era l'estendard adoptat per Constantí, que tenia dibuixat el monograma del nom de Crist. Eulària és representada també amb aquest estendard. 28, *Lluís Lull de Boixadors*, a qui és dedicada l'obra. 34, el dia 26 de gener, l'església catòlica commemora el martiri de sant Policar, bisbe d'Esmirna. 56, *el gall* = França; *el lleó* = Espanya. 69-70, *Febus*, el Sol, fa el seu itinerari celest muntat dalt d'un carro de foc (OVIDI, *Metamorfosis*, II, 63). 89, *Abimelec*, rei de Sikem, morí mentre assetjava la ciutat rebel de Tebés. 98-99, *Jael*, heroïna hebrea que, després d'haver acollit Sísara, cap de l'exèrcit cananeu que escapava de l'atac dels guerrers conduïts per Dèbora, i d'invitar-lo a descansar a la seva tenda, li clavà un clau a la temple mentre dormia (Judges, 4, 17-21). 101-102, l'àngel de Jahvè s'aparegué a Moïses en forma d'un esbarzer que cremava sense consumir-se (Exode, 3, 2). 105, *Dèbora*, heroïna hebrea que conduí 10.000 guerrers dalt del mont Tabor, per tal de sorprendre l'exèrcit enemic, acabdillat per Sísara, que ocupava el pla. Les tropes de Dèbora atacaren violentament els enemics, dels quals només Sísara aconseguí escapar-se de la mort. (Judges, 4, 4-16). 123, *Amalasantia*, reina dels ostrogots, filla de Teodoric, que actuà de regent durant la minoria del seu fill Atalaric. 129, a l'original, *paame*. 133-136, és a dir, *l'Olimp*, muntanya sagrada dels grecs, mai no fou poblada de tants éssers celestials com ho fou Montjuïc aquell dia. 178, es refereix al capità de la cavalleria castellana, *duc de Sant Jordi*, que morí en la batalla. 185, *Absalom*, fill de David, es revoltà contra el seu pare i es proclamà rei a Hebron; però les tropes de David l'assetjaren i fou mort i enterrat com a criminal (Samuel II, 15-18). 198, *Cherinos* era un militar castellà que comandava un esquadró de cavalleria. El cognom Cherinos apareix a la llista de militars castellans vençuts a la batalla de Montjuïc (vv. 249-256). 201-202, Dèdal, presoner a Creta, fabricà amb cera i plomes unes ales per

a ell i per al seu fill Ícar, per tal de fugir de l'illa. La fugida tingué uns bons inicis, però, quan Ícar començà a gaudir del vol, s'enlairà massa i el sol li fongué la cera de les ales. Ícar es precipità al mar, que, en record seu, s'anomenà mar d'Ícària (OVIDI, *Metamorfosis*, VIII, 183). 217, els qui defensaven Montjuïc eren, entre altres, el terç de santa Eulàlia i els miquelets d'En Cabanyes, mentre que les companyies dels gremis i els ciutadans vigilaven les muralles (SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, III, p. 1.037, n. 57). 223, es refereix a les gents de marina, que van acudir en auxili de Montjuïc (SOLDEVILA, *op. cit.*, III, p. 1.037). 225, Gedeó derrotà Madian només amb tres-cents homes, seguint les ordres de Jahvè (*Jutges*, 7). 245, a l'original, *dividas*, que donaria un vers hipomètric sense sentit. 257-260, els gegants i el monstre Tifeu intentaren d'atènyer el regne del cel apilant muntanyes: l'Ossa damunt del Pèlion i l'Olimp damunt de l'Ossa, però Júpiter llançà un llamp sobre l'Olimp i somogué el Pèlion, i els gegants foren soterrats per llur mola mateixa (VIRGILI, *Geòrgiques*, I, 281, i OVIDI, *Metamorfosis*, I, 153). 264. Tifeu, el monstre de les cent mans, abatut per Júpiter, jau sota l'illa de Tíacris i, en el seu esforç per redreçar-se, llança sorra i vomita flama per la seva boca, l'Etna (OVIDI, *Metamorfosis*, v, 347-459). 263, Montjuïc és el *Mont-Judit* que abat l'enemic, 281, *la Fama*, que viu en un palau amb més de mil forats i parets de bronze, perquè qualsevol nova pugui ser vista i publicada (Ovidi, *Metamorfosis*, XII, 43-49). 297, *Luis de Fajardo y Requesens*, marquès de Los Vélez. 305-319. Les paraules del marquès, en castellà, per afany de realisme. 321, *Torrecusa*, pare del duc de Sant Jordi, mort a la batalla. 329, *faentins*, és a dir barcelonins. 367, l'activitat guerrera de la santa es canviarà per una activitat pròpia del temps de pau.